

WYBRANE ZAGADNIENIA FUNKCJONOWANIA HOLENDERSKICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

88. ŚWIATOWY KONGRES BIBLIOTEK I INFORMACJI IFLA W ROTTERDAMIE

(20-25 sierpnia 2023 r.)

Tegoroczny Światowy Kongres Bibliotek i Informacji IFLA w Rotterdamie miał interesującą genezę. Dla holenderskich bibliotekarzy przygotowania rozpoczęły się już w 2018 r., gdyż pierwotnie planowano wydarzenie na sierpień 2021 r. Ze względu na pandemię COVID-19 Kongres odbył się online. W kolejnym roku gospodarzem kongresu IFLA była Irlandia, ale rok 2023 należał już do Rotterdamu, gdzie przyjechało ponad 3 tys. bibliotekarzy z ponad 100 krajów.

Wybór Holandii jako gospodarza Kongresu IFLA pozwolił na zaprezentowanie międzynarodowemu gremium działań bibliotek publicznych, akademickich i specjalistycznych. Dla mieszkańców Holandii biblioteki i czytanie pełnią ważną rolę w ich życiu. Said Kasmi, wiceprezydent Rotterdamu ds. edukacji, kultury i wydarzeń, w przemówieniu na ceremonii otwierającej Kongres IFLA porównał biblioteki do „głowy i serca” społeczeństwa. Jak podkreślił, biblioteki są nie tylko miejscem, gdzie gromadzi się książki i czasopisma, ale gdzie młodzież może się uczyć, seniorzy spotykać się, a my wszyscy możemy spędzać czas w przytulnej przestrzeni domowego salonu. Ta retoryka mieści się w koncepcji biblioteki jako trzeciego miejsca, stworzonej i wykorzystywanej w instytucjach publicznych w Holandii i krajach skandynawskich.

Said Kasmi jako osoba odpowiedzialna za kształtowanie oferty wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych w Rotterdamie zauważył również, jak ważne są biblioteki w budowaniu zdrowej demokracji. Według niego istotnymi wartościami są czytanie i język, ponieważ to właśnie dostęp do informacji i umiejętność komunikowania się w danym języku czyni ludzi odpornymi i daje im możliwość uczestniczenia w życiu społeczności. Jednocześnie wskazał, że biblioteki mierzą się dzisiaj z licznymi wyzwaniem, np.: digitalizacja, duża ilość otaczających nas informacji i brak wolnego czasu, jaki możemy przeznaczyć na czytanie.

Do zjawiska otaczającego nas ogromu informacji odniósł się Robbert Dijkgraaf, minister edukacji, kultury i nauki oraz gość specjalny ceremonii otwarcia Kongresu. Według niego, porządkując świat informacji, otrzymujemy następującą strukturę: dane – informacja – wiedza – mądrość. Aby wyciągnąć wiedzę i mądrość z ogromu danych i informacji potrzebna jest odpowiednia umiejętność, którą posiadają bibliotekarze. W tym wymiarze minister wysoko ocenił współpracę pomiędzy badaczami, naukowcami oraz bibliotekarzami, porównując biblioteki do pierwszego miejsca wprowadzającego nas w inny świat czy łączącego z innymi krajami.

W rozmowie z Jermaine Berkhoudtem, prowadzącym ceremonię otwarcia Kongresu, widoczne było docenienie roli bibliotek każdego typu. R. Dijkgraaf, zostając ministrem edukacji, kultury i nauki w styczniu 2022 r., znalazł się w środku zmian legislacyjnych dotyczących bibliotek publicznych w Holandii. W 2015 r. weszła w życie ustawa o systemie bibliotek publicznych (*Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen* – Wsob), wymieniająca zadania dotyczące prac bibliotecznych. Obejmowały one: udostępnianie wiedzy i informacji, stworzenie możliwości do rozwoju i nauki, promowanie czytania, organizowanie spotkań i debat, przybliżenie ludziom sztuki i kultury. Przeprowadzony w latach 2019-2020 raport ewaluacyjny ustawy wskazał na problemy bibliotek publicznych: zmniejszane budżety i brak placówek w wielu miejscowościach.

Holenderski rząd wyznaczył sobie cel, aby w każdej miejscowości istniała pełnoprawna biblioteka, do której każdy obywatel ma blisko. Odpowiedzialność za jej finansowanie i prowadzenie mają ponieść samorządy lokalne. Te plany mają zostać sformułowane w postaci zapisu w nowelizacji ustawy Wsob planowanej na 2025 r. Dodatkowo rząd planuje, aby na utworzenie nowej biblioteki gminy otrzymały dodatkowe środki finansowe. W 2023 r. rząd przeznaczył samorządom na ten cel 17,6 mln euro a w 2024 r. będzie to kwota 38,4 mln. W pierwszej kolejności z tych środków będą mogły skorzystać samorządy, które nie posiadają biblioteki ani punktu bibliotecznego w swojej gminie. Następnie o dotację można się ubiegać w sytuacji, gdy biblioteka znajduje się w większej odległości, mieszkańcy osiągają niskie dochody lub obserwowane są problemy z czytaniem wśród uczniów i dorosłych. Dodatkowo rząd zobowiązał się od 2025 r. przekazać 58,7 mln euro rocznie samorządom, aby wzmocnić funkcjonowanie bibliotek.

Pozostając w tematyce holenderskich bibliotek warto przyjrzeć się bliżej ich strukturze i działaniom. Opisując holenderską sieć bibliotek publicznych, warto pamiętać o jej trzech płaszczyznach. Pierwsza, zawiera w sobie blisko 140 bibliotek z filiami zlokalizowanych w ponad 350 gminach. Są one zjednoczone w Stowarzyszeniu Bibliotek Publicznych VOB (*Vereniging van Openbare Bibliotheken*). Na poziomie regionalnym pracę bibliotek publicznych wspiera dziewięć Wojewódzkich Instytucji Wsparcia

POIs (*Provinciale Ondersteuningsinstellingen*), które są zrzeszone w jednej organizacji SPN (*Stichting Samenwerking POIs Nederland*). Ostatnią warstwą jest Biblioteka Narodowa KB (*Nationale Bibliotheek KB*), koordynująca pracę całej sieci bibliotek.

Dane statystyczne dotyczące bibliotek publicznych opracowane przez KB¹ pokazują, że w 2022 r. działało 137 bibliotek (organizacji bibliotecznych) ze 1270 placówkami. Pracowało w nich 7535 pracowników i 25 121 wolontariuszy. Średnia odległość do biblioteki, jaką pokonuje użytkownik wynosi 2 km. W zbiorach bibliotek publicznych znajduje się 22,5 mln książek, 855 tys. dokumentów audiowizualnych, 39,5 tys. ebooków i 10,2 tys. audiobooków. W ubiegłym roku w wypożyczeniach zbiorów bibliotecznych dużą popularnością cieszyły się książki i ebooki a audiobooków w postaci cyfrowej wypożyczono dwa razy więcej niż filmów czy muzyki na płytach CD/DVD (2,1 mln wypożyczeń audiobooków; 1 mln audiowizualnych). Statystyka odwiedzin wskazuje nam, że w 2022 r. biblioteki publiczne odwiedziło 50,3 mln użytkowników, w tym tylko 3,4 mln osób będących zarejestrowanymi czytelnikami. Z biblioteki publicznej korzystało siedmioro na dziesięcioro dzieci i jeden na dziesięciu dorosłych. Zorganizowano 247 tys. wydarzeń, z czego 52% to spotkania edukacyjne i rozwojowe a 31% promujące czytanie.

W działaniach holenderskich bibliotek ważną instytucją jest VOB, które reprezentuje ich interesy i jest odpowiedzialne za ofertę usług. Jednoczy biblioteki publiczne jako ich interesariusz i przedstawiciel w rozmowach. Dodatkowo jest dostawcą usług i organizującym spotkania z różnymi podmiotami oraz organizacją dbającą o doszkalać się pracowników bibliotek. Do stowarzyszenia należy ponad 160 członków a główna siedziba znajduje się w Utrechcie. Od 2006 r. honorowym prezydentem VOB jest księżna Niderlandów Laurencja, która angażuje się w różnorodne prace promujące czytanie i przeciwdziałające analfabetyzmowi. To z jej inicjatywy w 2004 r. powstała fundacja Reading & Writing Foundation, która swoimi działaniami zwraca uwagę na problemy z umiejętnością czytania i pisania oraz tym samym brak możliwości pełnego uczestniczenia w życiu społecznym. Instytucja inicjuje dyskusje i stara się przeciwdziałać temu zjawisku nie tylko w Holandii, ale także w całej Europie. W latach 2015-2018 była partnerem projektu organizacji pozarządowych i bibliotek z Polski, Litwy, Łotwy i Norwegii „Daily innovators and daily educators in the libraries”, którego celem było stworzenie przestrzeni do edukacji osób dorosłych.

Kwestią często poruszaną w rozmowach z bibliotekarzami i w materiale filmowym „Everything you always wanted to know about Dutch Lib-

¹ Więcej informacji na stronie <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/publicaties/dossier-bibliotheek-statistiek-2022>.

raries” przygotowanym przez IFLA i holenderski komitet organizacyjny WLIC na platformie YouTube było wykształcenie pracowników bibliotek. Jak podkreślali lokalni bibliotekarze, dzisiaj w Holandii nie ma formalnej edukacji bibliotekarskiej na stopniu wyższym, ale oferowanych jest wiele kursów w ramach edukacji nieformalnej. Ogólnokrajowa dyskusja środowiska bibliotekarskiego skłoniła VOB do rozpoczęcia prac nad programem nauczania i platformą edukacyjną „Bibliotheek Campus”, umożliwiającą przeszkolenie nowych pracowników bibliotek. Ważnym elementem tworzenia 5-letniego kursu online będzie pokazanie, w jaki sposób nowi pracownicy mogą wykorzystywać dotychczasowe wykształcenie i wiedzę do pracy z książką, użytkownikiem biblioteki i społecznością, informacją rządową czy w tworzeniu oferty kulturalnej biblioteki.

Ostatnim elementem wartym podkreślenia w kontekście holenderskiego bibliotekarstwa są międzysektorowe projekty KB. Od kilku lat biblioteka współpracuje z Uniwersytetem Technologicznym w Delft oraz Uniwersytetem w Utrechcie, łącząc wiedzę bibliotekarzy, narodowe zbiory, umiejętności naukowców i sztuczną inteligencję. Wspólnie z pracownikami Uniwersytetu w Utrechcie KB pracuje nad MedievalMe, grą poważną (*serious game*) o historii i kulturze średniowiecza przeznaczoną dla młodzieży. Gra połączy wirtualną rzeczywistość z prezentacją manuskryptów ze zbiorów KB.

Z kolei pracownicy naukowcy z Uniwersytetu Technologicznego w Delft wspólnie z bibliotekarzami KB tworzą międzysektorowe zespoły pracujące nad projektami z wykorzystaniem sztucznej inteligencji. W projekcie „Laboratorium przyszłych bibliotek” (*Future Libraries Lab*) zajmują się gromadzeniem pomysłów i poszukiwaniem rozwiązań problemów obejmujących cztery obszary: wiedzę o dostępie i wyszukiwaniu informacji, usługi indywidualne i społeczeństwo, różnorodność i wykluczenie oraz zmiany w architekturze budynków. Inny projekt „Recommended Required” pokazuje, jak ważny jest dobór odpowiednich książek dla czytelników. Każdy użytkownik biblioteki może mieć inny cel swojej wizyty – jedni szukają konkretnej wiedzy a inni przyszli spędzić tam swój wolny czas. Tworząc listę rekomendowanych tytułów, badacze biorą pod uwagę opinie na portalach i księgarniach internetowych oraz wiedzę o przyszłych umiejętnościach pożądanym na rynku pracy. Z kolei projekt „Curator Bot” pozwoli na stworzenie chatbota o rękopisie „Visboeck” autorstwa Adriaena Coenena z XVI w. Dzieło zawiera bogaty opis istot żyjących w morzach wraz z rycinami i stanowi ważną pozycję w kulturze Holandii. Ta inicjatywa jest przykładem wykorzystania sztucznej inteligencji do mówienia o książce w atrakcyjny sposób.

88. Światowy Kongres Bibliotek i Informacji IFLA pokazał nie tylko dokonania holenderskiego bibliotekarstwa, ale umożliwił także wymianę myśli i dyskusje pracowników bibliotek z całego świata. W tym roku

po raz pierwszy zorganizowano go w formule hybrydowej: stacjonarnie w Centrum Kongresowym Ahoy w Rotterdamie oraz online, na platformie internetowej, gdzie transmitowano większość sesji. Przeglądając program Kongresu można zauważyć, że gorącymi tematami sesji był zrównoważony rozwój, sztuczna inteligencja i oferta bibliotek dla użytkowników o specjalnych potrzebach i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz cyfrowym.

Organizatorzy wykorzystali wiele nowych form wymiany doświadczeń i wiedzy pomiędzy uczestnikami stacjonarnymi i online, np. strefa nauki (*learning zone*) i dyskusje na platformie Braindate. Tematy dyskusji obejmowały: zaangażowanie się w cele rozwoju i prace nad edytowaniem Wikipedii, założenie klubu czytelniczego SDG (*SDG Bookclub*), tworzenie manifestu bibliotek i Internetu, dobre praktyki przechowywania zbiorów, włączenie zapisów o bibliotekach w krajowe raporty z realizacji celów (*Voluntary National Review, VNR*), prywatność użytkowników w kontekście źródeł bibliotecznych.

Tak jak w latach poprzednich IFLA dużo uwagi zwracała na zrównoważony rozwój, zarówno podczas organizacji wydarzenia, jak i w tematach sesji. Nie drukowano materiałów informacyjnych, program konferencji zamieszczono w aplikacji, a osoby chętne mogły obliczyć swój ślad węglowy.

W programie Kongresu warto zwrócić uwagę na trzy sesje poruszające temat zrównoważonego rozwoju. Sesja klimatyczna pt. „How can libraries accelerate climate empowerment?” miała formę dyskusji prowadzonej przez Erika Boekesteijna (KB) z dwiema prelegentkami zajmującymi się celami rozwoju w swojej pracy: Lenneke Ijzendoorn (ACE Focal Point w Niderlandach) oraz Sarah Oey (przedstawicielka młodzieży w ONZ ds. Zrównoważonego Rozwoju). Prelegenci zauważyli, że ważne jest zrozumienie przez ludzi tematów związanych ze środowiskiem i klimatem oraz ich konsekwencji w naszym życiu. To w tym obszarze generowane jest najwięcej fake newsów, dlatego biblioteki mogą stać się miejscami do ich weryfikacji. Rozmawiano także o przykładowych działaniach możliwych do organizacji w bibliotekach, np. warsztaty o zmianach klimatu z różnymi grupami użytkowników, włączanie kwestii klimatycznych do programów nauczania umiejętności korzystania z informacji, tworzenie programów naukowych angażujących społeczeństwo w naukę o klimacie i łączenie naukowców, popularyzatorów nauki ze społecznością w bibliotekach.

Ważną sesją przybliżającą aspekty zrównoważonego rozwoju w bibliotekach było rozdanie nagrody Green Library Award IFLA. Konkurs organizowany od wielu lat przez sekcję ENSULIB przyznaje nagrody w dwóch kategoriach: najlepsza zielona biblioteka i projekt biblioteczny. Ze zgłoszonych dziesięciu bibliotek i dziewięciu projektów ekologicznych z Ameryki Północnej i Południowej, Europy i Azji wybrano trzy najlep-

sze w każdej kategorii. W kategorii najlepszy projekt ekologiczny były to następujące biblioteki: West Vancouver Memorial Library (Kanada), Biblioteca Civica Villa Valle (Włochy) oraz Seoul Metropolitan Library (Korea Południowa). Z kolei w kategorii najlepsza biblioteka ekologiczna nominowano: Biblioteca EPM (Kolumbia), Illye's Gyula Library of Tolna County (Węgry) oraz Vietnamese-German University Library (Wietnam). Najlepszym projektem ekologicznym został „Climate writer in residence” z Biblioteki West Vancouver Memorial w Kanadzie. Jury konkursu doceniło w nim wieloletnią integrację społeczności lokalnej, pomoc w wypracowaniu rozwiązań ekologicznych i promocję czytelnictwa. Ważna była także współpraca biblioteki z lokalnym samorządem i wspólne wypracowanie dokumentów strategicznych pomagających prowadzić działania klimatyczne w społeczności lokalnej. Do współpracy zaproszono również pisarza (*climate writer*), który moderował spotkania i organizował warsztaty pisarskie o ochronie środowiska. Tytuł biblioteki ekologicznej (*Best Green Library*) otrzymała Biblioteka EPM z Kolumbii, która wyróżniła się nie tylko innowacyjnym projektem budynku, ale także organizacją wielu inicjatyw edukacyjnych zwiększających wiedzę o zrównoważonym rozwoju i ochronie klimatu.

Z kolei na sesji *SDG Book Club* prelegenci podzielili się doświadczeniem zakładania i prowadzenia czytelniczych klubów książki, których tematyka omawianych książek odnosi się do celów zrównoważonego rozwoju. W prowadzeniu klubów potrzebne jest opracowanie listy książek z danego kraju na stronie internetowej ONZ i tworzenie partnerstw. Kluby czytelnicze SDG posiadają biblioteki w Holandii, Portugalii, Brazylii i Niemczech, które współpracują z krajowymi wydawnictwami. Inicjatywę tworzenia klubów czytelniczych wspiera ONZ, IFLA, iBBY i międzynarodowe federacje wydawnictw IPA, EIBF, BCBF.

Kongresowi IFLA towarzyszyły także inne wydarzenia, m.in. flashmob na dworcu centralnym w Rotterdamie poświęcony książkom dla dzieci i konferencja satelicka IFLAcamp#9 dla młodych bibliotekarzy zorganizowane przez grupę IFLA New Professionals Special Interest Group, zbiórka książek dla bibliotek w Ukrainie, wieczór kulturalny w Zoo w Rotterdamie czy poranne treningi biegowe.

Następny Kongres IFLA miał się odbyć w Dubaju, ale na początku października 2023 r. komitet organizacyjny ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich wycofał swój wniosek. Zatem Światowy Kongres IFLA w 2024 r. się nie odbędzie i trwają teraz prace nad wyborem kraju goszczącego bibliotekarzy w 2025 r.

Magdalena Gomułka
Biblioteka Śląska

Tekst wpłynął do Redakcji 25 października 2023 r.